

dr hab. Hanna Batorowska, profesor uczelni

Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie
Instytut Studiów Strategicznych
Katedra Bezpieczeństwa Informacyjnego i Komunikacji

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

w postępowaniu o nadanie stopnia doktora w dziedzinie: nauki społeczne
w dyscyplinie: nauki o komunikacji społecznej i mediach

mgr Małgorzaty Caban

pt.: *System naukowej informacji wojskowej w Polsce na tle wybranych państw członkowskich NATO. Studium bibliologiczno-informatologiczne*

napisanej pod kierunkiem dr hab. Diany Pietruch-Reizes. Katowice 2022
Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Nauk Społecznych,
Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Medialnej

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska p. Małgorzaty Caban, liczy 231 stron, w tym zawarta jest bibliografia, indeks osobowy, wykaz tabel, wykaz rysunków, wykaz najważniejszych skrótów oraz aneks, w którym umieszczono formularze druków stosowanych w Krajowym Centrum Dystrybucji Publikacji NATO STO i w Centrum Informacji Fachowej Bundeswehry (FIZBw) oraz wykaz jednostek Bundeswehry, w strukturach których funkcjonują biura informacji fachowej. Praca składa się z sześciu rozdziałów, z których pięć poświęconych jest omówieniu w kolejności: systemu informacji naukowej NATO, resortowego systemu Naukowej Informacji Wojskowej (NIW) w Polsce, systemu naukowej informacji wojskowej w Republice Czeskiej i systemu informacji fachowej Bundeswehry. Części te poprzedza rozdział terminologiczny porządkujący pojęcia z zakresu szeroko rozumianej naukowej informacji wojskowej i bibliotekarstwa wojskowego, a kończy zakończenie, w którym zawarto wnioski na temat niewystarczającej współpracy bibliotek wojskowych i ośrodków naukowej informacji wojskowej w systemie krajowym, co według Autorki przekłada się na brak w tym obszarze właściwego wsparcia dla Polskich Sił Zbrojnych.

Rozdział pierwszy, jak nadmieniono, zawiera wyjaśnienie pojęć używanych w rozprawie, takich jak: bibliotekarstwo wojskowe, informacja obronna, informacja fachowa,

dokumentacja obronna, naukowa informacja wojskowa, informacja naukowa, dokumentacja, system, sieć, sieć biblioteczna i informacyjna, system informacyjny, system informacji naukowej, działalność informacyjna. Pojęcia te definiowane są głównie w oparciu o hasła zamieszczone w wydanych w latach 80., 90. i na początku 2000 roku, leksykonach, encyklopediach i słownikach terminologicznych, a więc nie uwzględniające współczesnej refleksji naukowej na temat ich zakresu i sposobu definiowania.

Kolejne rozdziały poświęcone zostały omówieniu systemów wojskowej informacji naukowej w USA, Polsce, Republice Czech i w Niemczech. Dobór krajów uwzględnionych w analizie systemów NIW został uzasadniony graniczeniem ze sobą państw członkowskich NATO, takich jak Polska, Niemcy i Czechy i ich współpracą na wielu płaszczyznach. Decydująca była współpraca głównie trzech instytucji zajmujących się naukową informacją wojskową na początku XXI wieku, tj. Centralnego Ośrodka Naukowej Informacji Wojskowej (CONIW), Agencji Informacji Wojskowych i Usług (AVIS) i Centrum Informacji Fachowej Bundeswehry (FIZBw). Kraje te nawiązały trójstronną współpracę polegającą na wymianie doświadczeń i dzieleniu się wiedzą w zakresie szeroko pojętej obronności (s.179). W rozdziałach tych scharakteryzowano takie cechy systemów NIW, jak: identyfikacja jednostki centralnej, typ wojskowych placówek biblioteczno-informacyjnych, podstawy prawno-organizacyjne, dysponowanie wspólnym systemem bibliotecznym w obrębie placówek NIW, obsługa użytkowników informacji tworzących wspólną grupę, wypracowanie wspólnej polityki zatrudniania w placówkach NIW, sprecyzowanie zakresu współpracy. Pozwoliło to Autorce na opis efektów działalności analizowanych placówek i ich ocenę pod kątem prowadzonej współpracy. Konkluzję zawarto w zakończeniu pracy zatytułowanym *Wnioski*. Rozdziały 2-6 stanowią główny trzon recenzowanej pracy badawczej. Wywód prowadzony jest w sposób logiczny, zrozumiały i przystępny nie tylko dla bibliologów.

Praca napisana została poprawną polszczyzną. Sporadycznie natknąć się można wyłącznie na tzw. „literówki” (np. na s. 30, 35,36, 55, 120). W spisie treści (s.3) odnotowano brak rozdziałów 1.2.1 i 1.2.2, które umieszczono w tekście głównym rozprawy (s.30-33). Niezrozumiały jest tytuł rozdziału 1.2.2. „Wojskowa a obrona” (czy chodzi o nauki wojskowe i nauki o obronie?, czy o informację wojskową i obronną?, czy o dokumentację wojskową i obronną?, czy o działalność wojskową a obronę?).

Struktura pracy jest poprawna, każdy rozdział jest potrzebny, a tytuł jest zgodny z zakresem tematycznym rozprawy.

Po *Wnioskach* p. Małgorzata Caban zamieściła bibliografię liczącą łącznie z aktami prawnymi 362 pozycje, w tym 102 pozycje w języku angielskim, niemieckim i czeskim, głównie pochodzące ze stron internetowych. Zgromadzona literatura przedmiotu została wykorzystana właściwie i pozwoliła Autorce w sposób wyczerpujący omówić stan badań nad analizowanym przedmiotem. Autorka wykorzystwała bogaty materiał, poddany analizie. Wykorzystała także kwerendy przeprowadzone osobiście w Centralnej Bibliotece Wojskowej w Warszawie, w Centrum Informacji Fachowej Bundeswehry w Bonn, oraz kwerendy pisemne skierowane do Biblioteki Wojskowego Instytutu Historycznego w Pradze i Biblioteki Uniwersytetu Obrony w Brnie.

Pewien niedosyt budzi pominięcie w bibliografii publikacji poświęconych problemom zarządzania informacją i wiedzą dla potrzeb użytkowników NIW, skoro Autorka założyła, że jednym z celów rozprawy będzie ustalenie zakresu współpracy analizowanych placówek dla zaspokojenia potrzeb informacyjnych swoich użytkowników i wskazanie kierunku rozwoju polskiego system NIW, „aby sprawniej wypełniał swoje zadania i powinności względem użytkowników” (s.20), nie tylko w zakresie gromadzenia, opracowania i udostępniania informacji, ale jej przetwarzania, rafinacji i generowania nowej wiedzy (s.22,172), na wzór działalności informacyjnej prowadzonej przez Centrum Informacji Fachowej Bundeswehry (FIZBw).

Najnowsze opracowania, takie jak: *Zarządzanie informacją i wiedzą na potrzeby analiz strategicznych i operacyjnych sił zbrojnych RP*, J. Tarczyński, A. Lis (red.). Wydawnictwo Centrum Doktryn i Szkolenia Sił Zbrojnych, Bydgoszcz 2022 (odwołanie do tej pozycji w przypisie nr 349 , s. 109); M. Wrzosek, *Zarządzanie zasobami informacyjnymi w systemie rozpoznania organizacji*. Wydawnictwo AON, Warszawa 2014; A. Szczygielska, *Wiedza. Kluczowy element kapitału niematerialnego sił zbrojnych*. Wydawnictwo ASzWoj 2020 i inne mogłyby być przydatne w uzasadnieniu celowości powrotu do realizacji stworzonego przez CONIW wizji systemu naukowej informacji wojskowej, a także, jak nadmienienia Autorka, do dostrzeżenia przez dowództwo, roli, którą biblioteki wojskowe i ośrodki NIW mogłyby pełnić w całym systemie Sił Zbrojnych RP, wspierając inne jednostki swoimi zasobami informacyjnymi i doświadczeniem” (s.109).

Wykorzystana w rozprawie bibliografia przedmiotu jest imponująca, ale pomimo wyjaśnienia, że zasadniczą metodą badawczą dla opracowania podstaw teoretycznych tematu była „metoda analizy i krytyki piśmiennictwa” (s.18), brak jest całościowego obrazu stanu badań. Nie można uzyskać wyczerpujących (statystycznych) informacji na temat analizy bibliometrycznej piśmiennictwa z analizowanego zakresu, ani dowiedzieć się według jakiego

klucza kategoryzacyjnego Autorka dokonywała ich podziału, twierdząc, że dominują wśród nich artykuły dotyczące działalności konkretnych bibliotek i ośrodków (s.16) lub brak jest tekstów, w których pojawia się kontekst NATO i w których podchodzi się do zagadnienie NIW w sposób kompleksowy (s. 17). Ze *Wstępu* wynika, że w poszukiwaniu informacji Autorka korzystała z bazy danych SCOPUS, Web of Science i LISTA. Ustaliła, że dominują w nich artykuły dotyczące zagadnień bibliotek wojskowych w Rosji i Chinach. Korzystała także z amerykańskiego archiwum cyfrowego *Wayback Machine*. Narzędzie to wykorzystowała do dotarcia do archiwalnych stron internetowych sił zbrojnych w wybranych państwach (s.20). Niestety jest to cała informacja dla czytelnika na temat dokonanych poszukiwań literaturoznawczych, a przecież metoda „studiów literaturowych” została wskazana jako główna metoda badawcza zastosowana w pracy. Brak tych informacji w pracy noszącej podtytuł *Studium bibliologiczno-informatologiczne* jest wyraźnym mankamentem recenzowanej dysertacji.

Sam wybór tematu jest trafny, nie tylko ze względu na brak w literaturze polskiej opracowania monograficznego na temat współczesnego systemu naukowej informacji wojskowej, ale też ze względu na zasygnalizowany problem badawczy, będący kontynuacją myśli Stefana Rosołowskiego sprzed 56 lat, że prawidłowe funkcjonowanie Sił Zbrojnych jest uzależnione od nowoczesnego systemu informacyjnego realizowanego przez sieć bibliotek i placówek informacji naukowej. Obecnie nikt nie neguje wagi procesów zarządzania informacją i wiedzą w budowaniu zdolności operacyjnych sił zbrojnych, o czym traktuje coraz więcej specjalistycznych publikacji. Znaczenie naukowej informacji wojskowej w realizacji tego zadania jest nadal niewystarczająco eksponowane, szczególnie że jak stwierdza Autorka w zakończeniu pracy „zakres współpracy bibliotek wojskowych i ośrodków NIW jest niewielki i niesformalizowany” i właściwie nie istnieje w naszym kraju system NIW, ponieważ nie spełnia on swojej roli.

Cennym wkładem p. Małgorzaty Caban do badań nad systemem NIW jest nie tylko usystematyzowanie wiedzy na powyższy temat, ale wskazanie znaczenia stworzenia zintegrowanego systemu dla potrzeb wzmocnienia badań w zakresie obronności i nowoczesnych technologii w tym obszarze prowadzonych przez kraje członkowskie NATO. Doktorantka szczególnie starannie opisała:

- system NIW w wybranych państwach (Polska, Czechy, Niemcy),
- scharakteryzowała jednostki zajmujące się informacją naukową w obrębie wojskowości w analizowanych krajach,

- dokonała analizy działalności Centralnej Biblioteki Wojskowej,
- wskazała na miejsce informacji naukowej w strukturach NATO.

Doktorantka cel pracy sprowadziła do „zaprezentowanie stanu obecnego i perspektyw rozwoju systemu naukowej informacji wojskowej w Polsce” (s.17). Cel ten został zrealizowany, ale „porównanie go z adekwatnymi systemami w Republice Czeskiej i w Republice Federalnej Niemiec” nie zostało przedstawione w sposób wyczerpujący. Zostały opisane systemy NIW w tych krajach, ale w rozdziałach poświęconych tym narodowym systemom zabrakło zakończenia wskazującego na cechy wspólne i rozbieżności pomiędzy poszczególnymi elementami tych systemów funkcjonujących w Polsce, Czechach, Niemczech oraz odwołania się do ustaleń w tych kwestiach sformułowanych w dokumentach NATO. Brak też propozycji zapożyczenia przykładów dobrych praktyk z jednego systemu krajowego przez inny analizowany w pracy doktorskiej. Rozdział 4.5 i 6 mogłyby kończyć się takimi wnioskami, które omówiono by według tej samej konstrukcji, np. zaproponowanej przez Autorkę w Tabeli nr 8 (s. 181-182). Taka forma ułatwiłaby postrzeganie danego systemu w wymiarze międzynarodowym. Zbiorne wnioski zamieszczone po rozdziale 6, chociaż przejrzyste zestawione w Tabeli nr 8, mogłyby być wzbogacone komentarzami, propozycją rozwiązania problemu, jakim jest brak wspólnej wizji systemu NIW i projektem działań, które zapewniłyby NIW w Polsce „zbliżenie się do poziomu informacji fachowej w Bundeswehrze”. Wprawdzie temat pracy, tj. *System naukowej informacji wojskowej w Polsce na tle wybranych państw członkowskich NATO. Studium bibliologiczno-informatologiczne* nie obligował Autorki do przedstawienia autorskiej propozycji rozwiązania problemu, ale sam opis systemów NIW w wybranych krajach ze stwierdzeniem ich niedostatków i zalet, sprawia w moim odczuciu niedosyt, szczególnie w sposobie oryginalnego rozwiązania problemu naukowego. Bardziej nowatorskie mogłoby być przedstawienie tego systemu na tle dokonań innych państw członkowskich NATO, czyli dokonanie szczegółowej analizy porównawczej wybranych systemów i wskazanie które elementy z którego systemu mogłyby posłużyć do budowy optymalnego modelu NIW i jakie podjąć działania, aby mógł on zostać wdrożony w życie, np. w Polsce.

Reasumując, podjęty przez p. Małgorzatę Caban temat dotyczy wprawdzie obszaru badań informatologicznych, do których należy problematyka działalności informacyjnej sieci bibliotek i ośrodków informacji, ale ze względu na analizę systemu naukowej informacji wojskowej w państwach członkowskich NATO, pozwalającej usystematyzować wiedzę na temat transferu informacji i wiedzy nieodzownej w procesach decyzyjnych podejmowanych w resorcie obrony, staje się on ważny także dla badaczy zajmujących się problemami nauk

o bezpieczeństwie. Uświadomienie tej grupie uczonych jaką rangę w obszarze securitologii odgrywa dobrze zaprojektowany i sprawnie funkcjonujący system informacyjny pozwalający na „wzmocnienie pamięci kooperacyjnej NATO i wiedzy o informacji naukowej i technicznej, a szczególnie wspomaganie polityki zarządzania informacją NATO, jest sprawą niebagatelną. Być może zaowocuje w przyszłości także wzrostem świadomości informacyjnej decydentów odpowiedzialnych za uruchomienie systemu, który będzie realnym wsparciem dla środowiska wojskowego.

Ocena końcowa rozprawy:

Ad. 1/ Ocena spełnienia wymagań Art. 187. 2. Ustawy

- Autorka opisała system naukowej informacji wojskowej (NIW) w Polsce i w wybranych państwach członkowskich NATO. Jest to pierwsze takie studium bibliologiczno-informatologiczne poświęcone problematyce bibliotekarstwa wojskowego i w tym ujęciu stanowi novum w polskim piśmiennictwie bibliologicznym. Oryginalność jest związana ze sposobem przedstawienia problemu polegającym na porównaniu systemów NIW Polski i Czech z systemem NIW w Niemczech w kontekście zapisów NATO i ukazaniu (w wyniku badań porównawczych) braku w naszym kraju takiego systemu, który zastąpiony został siecią bibliotek wojskowych nie zawsze współpracujących ze sobą na wszystkich zdefiniowanych w pracy obszarach.
- Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze społecznej. Rozwiązaniem tym jest potwierdzenie i udokumentowanie tezy o zaniedbaniu związanym z kilkunastoletnim zaniechaniem prac nad usprawnieniem systemu NIW w Polsce i konsekwencjach likwidacji CONIW i AVIS prowadzących do osłabienia trójstronnej współpracy pomiędzy systemami NIW w Polsce, Czechach i Niemczech.

Ad. 2/ Ocena spełnienia wymagań Art. 187. 1. Ustawy

- Rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie nauk o komunikacji i mediach, szczególnie w obszarze bibliologii i informatologii. Ocena wiedzy teoretycznej na podstawie treści pracy jest pozytywna. W zakresie tej wiedzy w czasie obrony pracy należałoby zwrócić uwagę Doktorantki na temat najnowszych publikacji z zakresu terminologii stosowanej w naukach o informacji. Doktorantka winna wykazać się pogłębioną refleksją na temat rozumienia i definiowania informacji naukowej i dokumentacji.

Wykorzystane w pracy definicje nie przedstawiają całego spectrum problemów związanych z prezentowanym zagadnieniem.

- Doktorantka wykazała się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.
- Doktorantka potrafiła prawidłowo dostrzec problem naukowy i uzasadnić jego istnienie, na co wskazano powyżej w tekście zasadniczym recenzji,
- Doktorantka potrafiła prawidłowo sformułować elementy koncepcji badań prowadzących do rozwiązania problemu naukowego określając przedmiot badań (system NIW), cel (ocenę systemów NIW w wybranych krajach), cele szczegółowe i stawiając pytania badawcze, na które udzieliła odpowiedzi na podstawie analizy pozyskanych materiałów źródłowych.
- Doktorantka wykazała się znajomością metod badawczych, które dobrała dla potrzeb pracy i zastosowała. Wybrane metody badawcze i narzędzia pozwoliły Jej dotrzeć do odpowiednich źródeł informacji i umożliwiły zebranie potrzebnego materiału badawczego. Głównie posłużyła się metodą analizy krytycznej literatury przedmiotu, co skomentowano w części głównej recenzji. Wykorzystała także metodę pytań i odpowiedzi oraz metodę studium przypadku wybranych bibliotek wojskowych. Dzięki nim poddała analizie strukturę i działalność wytypowanych do badania placówek.
- Doktorantka potrafiła dokonać krytycznej oceny uzyskanych wyników badań, co wyraziła w końcowej części rozprawy zatytułowanej *Wnioski*. Mogłyby być one bardziej pogłębione, np. poprzez udostępnienie w *Aneksie* materiałów z przeprowadzonych kwerend lub prezentację narzędzi wykorzystanych do przeprowadzenia wywiadów z pracownikami różnych placówek sieci NIW i analizy struktury i działalności placówek, w których byli zatrudnieni.
- Doktorantka przekazała wyniki badań w formie i w języku zrozumiałym nie tylko dla bibliologów, ponieważ praca adresowana była także do badaczy problemów nauk o bezpieczeństwie, których chciała zainteresować problemem znaczenia systemu NIW w pracy na rzecz wspierania Sił Zbrojnych RP. Niemniej Tabela nr 8 wizualizująca efekt dociekań naukowych Doktorantki winna być opatrzona dodatkowymi komentarzami,
- Stopień oryginalności uzyskanych wyników, jak opisano powyżej, odnosi się do sposobu pokazania luk i niedoskonałości w polskim systemie NIW na tle ustaleń NATO i realizacji tego systemu w krajach połączonych przed 20 laty trójstronną współpracą w zakresie budowy NIW.
- Wartość praktyczna uzyskanych wyników związana jest z uwagą środowiska ekspertów od problemów bezpieczeństwa i obronności poświęconą znaczeniu zarządzania informacją

i wiedzą w sferze nauk o bezpieczeństwie i ze świadomością potrzeby zbudowania zwartego systemu transferu wiedzy w tym obszarze pomiędzy państwami członkami NATO, w ramach zintegrowanego, międzynarodowego systemu NIW.

Końcowa konkluzja i ocena

Praca doktorska mgr Małgorzaty Caban spełnia wymagania stawiane dysertacjom doktorskim, ale nie zasługuje na uznanie jej za wyróżniającą się.

W tym stanie rzeczy zasługuje ona na zaakceptowanie, w następstwie czego Autorka kwalifikuje się do dopuszczenia do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kraków, 27 grudnia 2022 r.